

CARTEA, CA FACTOR AL UNITĂȚII POPORULUI ROMÂN

Acad. *Andrei EȘANU, Valentina EȘANU*

Cartea ca fenomen cultural și spiritual s-a impus în istorie încă din antichitate. După câteva milenii de răspândire a cărții sub formă manuscrisă, pe la mijlocul sec al XV-lea a apărut tiparul, datorită invenției germanului Johan Guttenberg. Apariția tiparului a pus începuturile unor mari transformări în toată Europa. Datorită acestei descoperiri valorile culturale, cunoștințele acumulate în diverse domenii, au devenit mai accesibile unor părți mai largi ale populației.

La începutul sec. al XVI-lea apare o primă tipografie și în Țările Române. Pe parcursul aceluiași secol numărul centrelor tipografice crește. Cu toate că prima tipografie a fost fondată în Țara Moldovei pe la 1640/1641, cartea tipărită a pătruns la Est de Carpați, în spațiul dintre Prut și Nistru în special, atât din Țara Românească și Transilvania, cât și din statele slave vecine cu mult mai înainte. De mai multă vreme s-a constatat că prin carte s-a menținut unitatea poporului român pe întreg parcursul evului mediu. Căci o carte tipărită în vreo tiparniță din Muntenia și Transilvania ajungea pe meleagurile moldave, iar edițiile apărute de sub teascurile din Moldova căpătau o largă răspândire în celelalte Țări Române. Aceeași stare de lucruri, dar la un grad mult mai intens de circulație a cărții există și în epoca modernă.

Ca și pretutindeni în întreaga Europă, în mediul cultural românesc cartea a devenit obiect de studiu, fiind întocmite încă din a doua jumătate a sec. al XIX-lea primele repertorii și cataloage de carte veche manuscrisă sau tipărită. În perioadele următoare cercetările în acest domeniu se amplifică. Drept urmare, pe parcursul sec. al XX-lea și începutul celui următor în întreg spațiu cultural românesc au apărut numeroase volume dedicate istoriei cărții, depistării și catalogării codicelor manuscrise și tipăriturilor care s-au precipitat în numeroase colecții ale unor instituții ecleziastice și laice de stat și ale unor colecții particulare. În această muncă de valorificare s-au inclus și mai mulți cercetători de la Chișinău, care în anii 70-80 ai secolului trecut au venit cu o serie de lucrări dedicate cărții și tiparului în Moldova, au întocmit cataloage ale unor colecții de carte moldovenească din sec. XVII-XIX ș.a. Aceste lucrări însă aveau anumite limite în ceea ce privește includerea în aria de investigații și a cărții tipărite în Valahia și Transilvania care au circulat pe meleagurile dintre Prut și Nistru în epoca medievală și cea modernă.

Odată cu prăbușirea Imperiului sovietic, obține-



Cereteu Igor, *Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog.* Cuvânt înainte prof. Iacob Mârza, Iași, TIPO Moldova, 2011, 430 p.

rea independenței de stat a Republicii Moldova și democratizarea societății a favorizat accesul istoricilor la fondurile arhivelor și bibliotecilor, ceea ce a permis valorificarea întregului patrimoniu de carte veche și modernă românească.

Una dintre cele mai importante realizări în această privință este lucrarea recent apărută de sub tipar a doctorului în istorie Igor Cereteu, *Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog.* Cuvânt înainte prof. Iacob Mârza, Iași, TIPO Moldova, 2011, 430 p.

Această lucrare constituie rezultatul muncii de mai mulți ani a istoricului nostru în cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept al A.Ș.M. și este o importantă realizare a istoriografiei chișinăuene.

Volumul se deschide printr-un consistent *Cuvânt înainte* semnat de dr. Iacob Mârza, profesor la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, care este în același timp un mare bibliofil și cunoscut cercetător al istoriei cărții românești. Apreciind înalt efortul colegului nostru în valorificarea fondurilor de carte românească veche și modernă de la Chișinău, istoricul transilvănean arată că „Igor Cereteu ne propune un provocator și util excurs bilanțier asupra istoriei cercetării cărții și tiparului în Basarabia” și că, odată tipărit, volumul în cauză „își va găsi, cu certitudine, un loc în atelierul istoriei ... și în ultimă instanță volumul său mărturisește disponibilitatea culturală, științifică și patriotică” a autorului (p. 5-6).

În continuare, cartea recenzată include o *Introducere* în care semnatul arată că în vizorul său s-a aflat cartea românească religioasă veche și modernă păstrată în cele mai importante fonduri de carte din Chișinău (Biblioteca Națională a Republicii

Moldova; Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei; Arhiva Națională a Republicii Moldova; Biblioteca Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei „Andrei Lupan”; Biblioteca Universității de Stat din Moldova; Muzeul Național de Artă al Moldovei; Muzeul Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu”; Muzeul de Etnografie și Istorie Naturală a Republicii Moldova; Muzeul Pedagogic Republican și Departamentul Informațional Biblioteconomic al Universității Libere Internaționale din Moldova, menționate la p. 401), unde au fost depistate 418 titluri și ediții în 1126 exemplare, inclusiv 189 ediții de carte românească veche (1643-1830) și 229 de carte românească modernă (1830-1918), care provin din mai multe centre tipografice din întreaga lume românească (București, Chișinău, Iași, Mănăstirea Neamț, Blaj, Buzău, Râmnic, Sibiu, Brașov, Rădăuți, Cernăuți), precum și din tiparnițele străine (Buda, Viena, Paris și Sankt Petersburg). Prin descrierea colecțiilor din Chișinău autorul a demonstrat că pe parcurs de mai multe secole în Basarabia a fost în circulație cartea tipărită din întreaga arie de cultură și spiritualitate românească.

Din studiul introductiv constatăm ca semnatarul volumului a acceptat periodizarea afirmată în știința istorică cu privire la istoria cărții românești divizând materia studiată în două compartimente mari – *Cartea veche* (1507-1829/1830) și *Cartea modernă* (1830-1918) – precum și modelele descrierii bibliografice a fiecărei cărți de care s-a condus la întocmirea propriului Catalog de carte.

În compartimentul *Valoarea documentară și semnificația istorică a cărții românești vechi și moderne* cercetătorul prezintă un amplu excurs istoriografic al investigațiilor în domeniul istoriei cărții și tiparului românesc în Basarabia, după care aduce un bogat material privind circulația tipăriturilor, începând cu cea mai veche carte românească păstrată la Chișinău, fiind vorba de „Cazania” lui Varlam (*Carte românească de învățătură*, Iași, 1643), continuând cu o serie de alte exemple (*Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652; *Apostol*, București, 1683; ș.a.), prin care arată, datorită însemnărilor marginale, cum aceste cărți au ajuns din vechile centre tipografice pe meleagurile noastre (p.15-23).

Un mare merit al autorului cărții este că a reușit să descifreze și să includă în volum toate însemnările marginale pe care le-au lăsat de-a lungul anilor numeroși cititori și posesori de carte. Analizând aceste însemnări autorul constată că ele conțin bogate informații cu privire la *fenomenele seismice* produse pe teritoriul Moldovei, pe parcurs de câteva secole; interesante observații cu privire la mai multe *fenomene astronomice* (eclipse de Soare și de Lună, „cer roșu”, „doi, trei sori pe cer”, curcubeie timpurii ș.a.), *observații meteorologice* (ierni geroase sau blânde, viscole și zăpezi timpurii, secete, inundații ș.a.), informații despre *diverse personalități și evenimente istorice* (p. 23-35).

De altfel, considerăm că acest studiu poate că ar

fi trebuit să cuprindă și o caracteristică de ansamblu al Catalogului, precum și o analiză statistică și varietatea tematică a repertoriului de carte.

Partea introductivă a cărții se încheie cu o bogată *Bibliografie* de specialitate care include circa 150 de titluri în limba română și rusă, inclusiv monografii, dicționare, studii, bibliografii, cataloage ale unor colecții de carte, care laolaltă cu aparatul științific al studiilor introductive constituie o serioasă temelie pentru cercetările ulterioare în domeniul istoriei cărții și tiparului.

Partea cea mai consistentă a volumului constituie *Catalogul*, divizat în două părți: „Cartea românească veche (până la 1830)” (p. 45-216) și „Cartea românească modernă (1831-1918)” (p. 217-349) în fonduri din Chișinău. În descrierea edițiilor dr. Igor Cereteu s-a condus de cele mai riguroase reguli de descriere a cărții vechi și moderne. Fiecare descriere include: titlul cărții, localitatea, oficina tipografică, anul, apoi titlul deplin, note generale (numărul de pagini, dimensiunile, starea cărții, elemente tipografice caracteristice unei sau altei cărți), însemnările marginale. În caz dacă o carte s-a păstrat în colecțiile cercetate în mai multe exemplare sunt aduse informații și despre celelalte exemplare cu toate însemnările pe care le conțin, precum și colecția și cotele de păstrare. Aceste informații sunt deosebit de valoroase și utile și ne fac o reprezentare destul de clară despre întregul repertoriu de carte religioasă din perioada cercetată păstrată la Chișinău.

După descrierea a celor 1126 de exemplare de carte, compartimentul *Catalog* se încheie cu o *listă a tuturor edițiilor* în ordine cronologică în total 418 titluri, indicându-se la fiecare poziție numărul de exemplare păstrate (p. 350-359), urmat de o listă a centrelor tipografice din care provin cele peste o mie de cărți, indicându-se edițiile în ordine cronologică.

Pentru ca cititorul să se orienteze mai ușor în imensa materie a însemnărilor de pe cărți, autorul a întocmit și a inclus la sfârșitul volumului un temeinic *Indice de nume și de locuri* (p. 373-400), precum și un bogat material ilustrativ.

Pornind de la faptul că mai multe dintre exemplarele de carte depistate sunt deteriorate sau chiar le lipsesc foile de titlu, un merit deosebit al autorului este că a reușit să le identifice și să le dateze, iar în unele cazuri chiar corectează erorile predecesorilor în această privință.

Apariția acestei impunătoare ediții ne face să rămânem optimiști în așteptarea unui alt volum care de astă dată să cuprindă **Cartea românească laică**, unde ar trebuie inclusă și *Îndreptarea legii*, care este o lucrare cu caracter juridic.

În totalitatea sa, volumul recenzat constituie o frumoasă realizare a tânărului cercetător și, totodată, un indiciu al maturizării și afirmării sale depline ca istoric profesionist.